

הצד האפל של החלום האמריקאי

מלחמת הכוכבים כמשל

הוסר הקסם מן העולם – כך אפיין מקס וובר את המודרניות. בימי קדם, היה זה רדיוס האור של מדורת השבט ששירטט את גבולו של העולם הידוע. מחוץ למעגל האור המגן השתררו מרחבים אינסופיים של חשיכה חרישית, חושנית, לוחשת סוד. האפלה החובקת-כל היתה רחם מזמין ופורה, ואור התודעה של אבותינו חדר לתוכו וזרע בו את חלומותיו. פרי הזיווג הזה היה המיתוס. אך בעידן המודרני פשטו זרקורי המדע והטכנולוגיה לכל עבר, ביערו את חשיכת הבערות, והרחיבו לאין-קץ, כך נדמה, את מעגל אור הידע. זרעי המיתוס, המבקשים בית גידול אפלולי ולח, נשפכים כעת לבטלה על מרצפות הפלסטיק הבהקות של העידן החדש, יבשים ואובדים. חייו של האדם המודרני נותרו אמנם עשירים ועמוקים כתמיד, אך הם אינם ארוגים יותר לתוך סיפור מסגרת כללי, קוסמי. הקוסמוס בכללותו נתפש כעת כסתום וחסר פשר, ולא נותר לנו אלא להתרחק אחד מחברו, כהתרחקות הגלקסיות זו מזו בחלל השחור, ולכתוב לעצמנו, כל אחד בחדרו, את המיתוסים הפרטיים השלנו.

שובו של המיתוס

מי שיצא להחיות מחדש את המיתוס בעידן המודרני היה קארל יונג, תלמידו הסורר והמורה של פרויד. פרויד התעניין רק בלא-מודע הפרטי – אותו יצור ממורמר ומצומק, אכול פחדים ותשוקות, שעמד, כך האמין, בבסיס כל החוויה האנושית. אך יונג חשב שפרויד לא העמיק מספיק. הבארות האפלות של הנפשות האינדיבידואליות אינן מבודדות זו מזו, כך האמין, אלא יונקות בשורשן ממאגר סמוי של מי תהום משותפים: הלא-מודע הקולקטיבי. לא פנטזיות וחרדות אנוכיות מניעות אותנו, אלא זרמי רוחה של נפש העולם, השורה בתוך כולנו. יונג יצא לחקור את הדתות והמיסטיקות של תרבויות-העולם במטרה למפות את הגיאוגרפיה הכמוסה של המיתוס האוניברסלי.

תלמידיו של יונג המשיכו בדרכו. הבולט שבהם היה חוקר המיתוסים האמריקאי, ג'וזף קמפבל. ההרצאות שקמפבל נשא בעשרות השנים שלימד, עד מותו בשנת 1983, הציתו את דמיונם של רבות תלמידים. "המיתוס איננו דבר-מה רחוק השייך לעבר", הוא נהג לקרוא בהתרגשות, "הוא נוכח כאן ועכשיו!" בעיניים בורקות הוא ניסה לשכנע את כל מי ששוחח עמו, שאם רק יפקח עיניו יראה, שחייו שלו הם מיתוס. כל מאורע הוא שלב בהרפתקאה, כל מפגש הוא מבחן וחידה, כל חפץ חדור קסם. אחד המאזינים המהופנטים של קמפבל היה סטודנט צעיר וחולמני לקולנוע בשם ג'ורג' לוקאס. לוקאס היה ילד של מדע-בדיוני ופנטזיה, שעשה את דרכו להוליווד במטרה להעלות את חלומותיו על מסך הכסף. אחוז בקסם מילותיו של מורו, הציתה את דמיונו האפשרות, שהוא בעצמו ייצור מיתולוגיה חדשה, המותאמת לתרבות המודרנית. אם מעגל אור-המדורה של הידע האנושי התרחב עד שכיסה את כל כדור הארץ, נותרה לדמיון רק תקווה אחת: החלל החיצון.

ב-1977 יצא לאקרנים הסרט שהיה עתיד לחולל מהפכה בתולדות הקולנוע, ולמלא את חלומותיהם של מיליונים: *מלחמת הכוכבים*. שני סרטים נוספים – *האימפריה מכה שנית* ו-*שובו של הג'די* – באו

בעקבותיו, וחתמו את הטריולוגיה הקלאסית. לוקאס הצליח לעורר לחיים את הארכיטיפים הקלאסיים של מיתוס ההרפתקאות, ולהלבישם בלבוש היפר-מודרני. ילדי דור שלם עקבו אחר עלילותיו של לוק סקיייווקר, הנער החולמני מהכוכב המדברי טאטואין, בעל שתי השמשות. לוק נוטש את החווה של דודו ודודתו, ויחד עם נזיר מתבודד ומיסתורי, אובי-וואן קנובי, יוצא להרפתקאה ברחבי הגלקסיה. ההרפתקאה בחלל החיצון הופכת בהדרגה למסע פנימי, כאשר קרב נפשי מתחולל בתוך לוק בין כוחות האור והאופל. אין ילד שראה את הסרטים וישכח את שמי החלל זרועי הכוכבים שבתחילתם, את החלליות המסתחררות דרכם במלחמות קרני לייזר, את קרבות חרבות-האור, ואת הדמויות העשירות שמילאו את המסך: האן סולו הציניקן אך טוב הלב, אהובתו הנסיכה ליאה, צ'ובאקה המגודל והשעיר, הרובוטים C-3PO ו-R2-D2 (שהיו מעין גרסא רובוטית של לורל והרדלי), מורה הזן הזעיר אך בעל העוצמה יוֹדָה, וכמובן דארט' ויידר השחור, התגלמות הרוע.

בשנים האחרונות, לאחר הפסקה בת כעשרים שנה, נוספו לסדרה שני סרטים, וסרט שלישי ואחרון עתיד לצאת בעוד כשנתיים. כל מי שהכיר את הסרטים הקלאסיים חש מייד, שרוח אחרת שורה בסרטים החדשים. משהו הלך לאיבוד, אך קשה לשים עליו את האצבע. אני מבקש לתת כאן הסבר לשינוי הזה. אין ספק שהוא מבטא תהליך שעבר בינתיים ג'ורג' לוקאס. אך השינוי גם משקף, כך נדמה לי, תהליך-עומק שעובר על התרבות האמריקאית כולה.

טכנולוגיה ומיסטיקה

בראשית שנות הששים מהפכת המחשבים האישיים טרם פרצה, והאינטרנט כלל לא היה באופק. אך מקומה של הטכנולוגיה בחיים האישיים כבר החל להיות מורגש. יותר ויותר מכשירים – מכונות כביסה פרטיות, טלוויזיות, מזגנים, מייבשי שיער – החלו למלא את הבית הפרטי. צילו המתארך של המחשוב המסיבי, והבידוד החברתי שהוא עתיד להביא, החל מכסה את פני החברה המודרנית. עידן המכונה, שדיברו עליו כבר יותר ממאה שנה, התחיל להגיע הביתה ולהשתלט על חיי היום-יום. אך כל מי שמודע למנגנונים הכלכליים העומדים מאחורי הטכנולוגיה יכול היה להבין זאת כבר אז: התאוצה הטכנולוגית היתה רק ביטוי אחד לדרמה האמיתית של אמריקה – עשיית הכסף. באומה שאידיאולוגיית היסוד שלה התבטאה בחירותו הכלכלית של האינדיוידואל, התרוצצו הבריות במחול שדים שהיה מורכב מהצטיינות והתייעלות עסקית מצד אחד, ומהשתקעות בתרבות צריכה נהנתנית מצד שני. הפיתוח המואץ של מוצרים טכנולוגיים היה הפועל היוצא של הדואט המשתלהב הזה בין מוכרים לקונים, בין יצרנים לצרכנים.

נגד שררת הכסף והטכנולוגיה נולדה תרבות-הנגד של ההיפים, שקראה לשוב לחיים הרמוניים ופשוטים, קרובים יותר לצורת החיים הטבעית והראשונית. למעשה, המרד של ההיפים צמח מתוך ההתקוממות שחוללה הרומנטיקה נגד המהפכה התעשייתית באירופה של המאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה. האידיאולוגים של השמאל האמריקאי החדש, שהעניקו להיפים את הגיבוי האינטלקטואלי, היו כולם מהגרים מאירופה, שגדלו בחיק האוירה הניאו-פגאנית שהרומנטיקה יצרה. הם העתיקו לאמריקה את חזון השיבה לטבע של רוסו ושל שלינג, את אידאל ה"אני האותנטי" של ניטשה ושל היידגר, וכן את בן-בריתם הלא-צפוי – הקומוניזם של מרקס ואנגלס. זרעים אלו הבשילו במהירות בקרקע האמריקאית הדשנה, המיטיבה עם מהפכות, והולידו את הרומנטיקה האמריקאית המודרנית: גירסא אופטימית וילדותית של סבתה הקונטיננטלית, משוחררת מתסביכיה המיושנים. האובססיה של הרומנטיקנים האירופאים עם המורבידי והאפל, הפסימיזם הקודר של יצירותיהם, הפטאליות שלהם – את כל אלו סיננו פקידי ההגירה של אמריקה, והותירו רק את החזון הסנטימנטלי של אחוות האנושות ונטישת החומרנות. במהרה, אימצו ילדי

תרבות-הנגד גם גירסאות ממושטות של פילוסופיות ופרקטיקות מזרחיות, שנתפשו כמציגות אלטרנטיבה רוחנית לחומרנות המערבית. תרבות "המודעות העצמית" שצמחה במהירות מסחררת בארה"ב בשנות הששים והשבעים קראה לכל אדם "להתחבר אל הילד שבו", לגלות את "האני האמיתי" שלו, לחשוף את "הרוחניות הטבעית" הגלומה בו. מאחורי מסך הרטוריקה הילדותית של תנועה זו הסתתרה קריאה כנה, שפיעמה בעוצמה בקרבו של דור שלם: לחדול ממירוץ הייצור והצריכה ולהתבונן פנימה. גם אם מרבית המסעות הרוחניים של ילדי העידן החדש הסתיימו באסקפיזם מפונק, אין להתכחש לכך שרבים מהם שאפו, ברצינות ובדבקות, לפתח תודעה רוחנית גבוהה.

ג'ורג' לוקאס היה ילדן של שנות הששים, וכמו כל חבריו, רצה להעביר את המסר של בני דורו לאומה. הוא עמד מול עולם שנעשה מנוכר משנה לשנה, ורצה לברר על ביאתו של עידן רוחני חדש, פוסט-טכנולוגי. סגולתו היתה, שהוא הצליח להעביר את המסר הניו-אייגי הזה באופן מתוחכם יותר מאחרים: במקום להתנגד לטכנולוגיה, הוא השתמש בכוחה שלה נגדה. הוא ניצל את האמצעים הטכנולוגיים המשוכללים ביותר של תקופתו, אך רק כדי להעביר מסר אנטי-טכנולוגי. כל עניינה של סדרת סרטיו היה פיתוח הטענה, שהרוחניות הגלומה באדם נעלית מהטכנולוגיה, ושבבוא העת צריכה הטכנולוגיה לפנות את מקומה לטובת התגלותה מחדש של הרוח. הדמויות הראשיות בסרטים נקראים "אבירי ג'דיי". הג'דיי הוא מין שילוב בין סמוראי ונזיר, לוחם רוחני היונק את עוצמתו מ"הכוח" המיסטורי והבלתי-נראה, השורה בכל היקום. בזמן שחיילי הצבאות הגלקטיים משתמשים באקדחי לייזר ובחלליות המונחות בידי מחשבים, מעדיפים הג'דיי חרבות-אור מסורתיות וניהול דו-קרב פנים אל פנים. הם חשים יותר משהם חושבים, משפיעים על הבריות הרגילות באמצעות טלפתיה, ונעזרים בכוחם הרוחני כדי להניע חפצים באויר וכדי לדעת מה מתרחש במקומות אחרים.

אידיאל נצחון הרוח על החומר זכה לביטוי המובהק ביותר בסצינה מכריעה, החותמת את הסדרה כולה. הסדרה מסתיימת כאשר דארט' ויידר הרשע מסיר את המסכה הרובוטית דמויית הגולגולת שלו, שבכל הסרטים הסתירה את פניו. ויידר, כך ידוע לנו, היה פעם אביר ג'דיי טוב-לב בשם אנאקין, אלא שהוא פותה בידי הצד האפל של "הכוח" והפך לרע. במהלך השנים, הוא התעוות לכדי יצור שחציו אדם וחציו מכונה, והמסכה שלו מתפקדת כמכונת-הנשמה. הסרת המסיכה מגלה לראשונה את פניו של אנאקין, פנים חיוורות ופצועות, אך טובות. אנאקין הגוסס מביע חרטה על כל מעשיו, ומת בזרועות הגיבור. המסר של כל הסדרה היה מקופל בסצינה הזו: מאחורי המכונה מסתתר אדם חי; מבעד למעטה הקר של החומר והטכנולוגיה יכולה להפציע מחדש הרוחניות האנושית הפנימית. והמסר הזה הועבר בעוצמה שלמלים אף פעם אין – עוצמה של דימוי: מסכת-רוע נופלת ומגלה פני-טוב.

המסר בנאלי, אך כאלו הן כל האמיתות הבסיסיות. כשראיתי את הסרטים בילדותי, לפני ימי התחכום והציניות, לפני שידעתי להבחין בין יופי לקיטש ובין מקור לפראפראזה, המסר הוטבע בי בעוצמה. מאותו רגע והלאה ידעתי, בידעה גולמית ופנימית של ילד, שמשוה נוסף פועל בעולם. שמאחורי כל מה שאני רואה פרושה רשת של משמעות ואמת המקנה לעולם פשר. ידעתי ש"הכוח" קיים. באותו יום ראיתי את הסרט הראשון, התחלתי להתאמן כדי להיות אביר ג'דיי. הנחתי לפני את קופסאת הסיגריות של אבי, וניסיתי להרים אותה לאוויר בכוח המחשבה. לרגע, אני כמעט בטוח, היא קצת רעדה. עד היום מופיעים העולמות והדמויות של מלחמת הכוכבים בחלומות הלילה שלי. החלומות התבגרו עמי. הם שיקפו את חוויות התיכון שלי, את השירות הצבאי שלי, את החיפוש האמנותי והרוחני שלי. שנים אחרי הניסיון עם קופסת הסיגריות, כאשר הגעתי, במסע ארוך ומתפתל, אל ההלכה היהודית – חודרת כמחט, עוטפת כהיכל – שאבותינו פיתחו במשך אלפי שנים, הבנתי שמצאתי, סוף סוף, את הדרך להפוך לאביר ג'דיי. חידשתי ביתר שאת את האימונים שזנחתי בילדות. התפילות החלו לחשל את נפשי, ולימוד הגמרא להגמיש את התבניות הנוקשות של חשיבתי. התחלתי ללמוד את הילוך-החבל העדין שההלכה מתווה, המתאזן תמידית בין הגוף

לבין הרוח, ולהרגיש את "הכוח" זורם בי. הציצית הפכה להילה מגנה סביב גופי, הלולב – לחרב-אור בידי. העבודה רק התחילה, והדרך עוד ארוכה, אך את הצעד הראשון אני חייב לסרטי מלחמת הכוכבים, שבילדותי, באפלת בית-הקולנוע, וידעו אותי לאפשרות להיות אביר ג'דיי.

הולדת אמריקה מרוח הרפורמציה

יש להבין את מלחמת הכוכבים גם בהקשר רחב יותר, של ההיסטוריה האמריקאית בכלל. אמריקה נולדה באירופה. היא היתה אחת מתוצרי הלוואי של המרד הפרוטסטנטי בכנסייה הקתולית. שני אידאלים הנחו את הפרוטסטנטים הראשונים. הראשון היה ההתנגדות לחומרנות: הם רצו שעבודת האל הנוצרי לא תימדד בכלים חיצוניים וגשמיים – כמו כמות הכסף הנתרמת לכנסייה או מספר מעשי הצדקה – אלא בכלים פנימיים גרידא. האידאל השני היה קיומו של מגע רוחני ישיר, בלתי-מתווך, בין המאמין לבין האל: הפרוטסטנטים שאפו למוטט את ההיררכיה האנכית של הכנסייה הקתולית, ולכונן במקומה אחווה אופקית של מאמינים הנמצאים כולם במרחק שווה מהאל. למגד עיניהם ניצב עולם של אינדיבידואלים רוחניים, החיים באמונתם זה לצד זה, ללא ממסד המפריד ביניהם ובינם לבין האל. לדידם, זהו החזון הנוצרי המקורי, אלא שעל אדמת אירופה הוא הלך והתעוות, והפך לכנסייה הקתולית המושחתת. בקרבם החל לבעור הרצון לנטוש את אירופה המקולקלת, המתבוססת בדמיה, ולברוא עולם חדש ומתוקן, בו יהיה ניתן לבנות את הנצרות מהתחלה. התחלת ההתיישבות באמריקה במאה השבע-עשרה פתחה בפני הפרוטסטנטים אופק חדש והבטחה חדשה. היו אמנם ערים בודדות באירופה שהוקמו על בסיס החזון הפרוטסטנטי, אך האפשרות של יבשת שלמה שתממש אותו היתה מסעירה הרבה יותר: עולם חדש ואמיץ, שבו שוררים רוחניות טהורה ושיוון מלא בין הבריות.

כידוע לכולנו, החלום הפרוטסטנטי לא התממש, ובמהרה קיבלה ארצות-הברית אופי של מדינה דמוקרטית-ליברלית חילונית, שהערך העליון שלה אינו האמונה בנצרות, אלא חירות הפרט. אך למעשה, לא היה זה אלא המשך ישיר של האינדיבידואליזם הפרוטסטנטי, שפשוט נלקח צעד אחד הלאה, והוליד את התביעה לחופש אמונה וסגנון-חיים. החלום הפרוטסטנטי מעולם לא הרפה באמת מהתרבות האמריקאית. הוא פשוט קיבל לבוש חדש, חילוני. אידאל האינדיבידואליזם הרוחני היה ונתר האידאל המנחה של אמריקה. הוא חקוק בתשתית התודעה האמריקאית, ומתווה את ההתפתחות התרבותית שלה עד היום. במובן מסוים, עסוקה כמעט כל התרבות הפופולרית של אמריקה בייצוג חוזר ונשנה, גם אם בואריאציות חדשות, של אידאל ישן זה, שהנחה אל חופיה את המתישבים הראשונים.

כל פעם שמופיע ביצירה אמריקאית מוטיב הלידה-מחדש, למשל, הוא לוחץ בלבו של הקהל על נקודה זו. כל התחדשות, כל נטישה של עולם ישן ובריאתו של עולם חדש במקומו, כל תמורה עזה וכל חזרה בתשובה, פורטים בקרבם של האמריקאי על המיתר האחד הזה, המתוח בינו לבין המתישבים הפרוטסטנטים הראשונים. המרד באירופה היה המפץ הגדול שיצר את אמריקה, וקרינת-הרקע שלו שורה בה עד היום. בחשכת הלא-מודע שלו, אוחז עדיין האמריקאי המודרני, חילוני ככל שיהיה, באידאלים הישנים של הפרוטסטנטיות. הוא סולד מהירארכיות, ומאמין מעל הכל שבתוך העצמיות הפרטית שלו אצור כוח-הגאולה.

מלחמת הכוכבים אינו יוצא דופן. למעשה, סיפורו של אנאקין בכללותו משקף את סיפורה של הנצרות כפי שהוא נתפש בעיני הפרוטסטנט האמריקאי המודרני. לפי התמונה בה מחזיק הפרוטסטנט האמריקאי, ההיסטוריה הנוצרית משחזרת את חייו של ישו, שמת וחוזר לחיים. הקתוליות האירופאית היתה המוות של הנצרות, והפרוטסטנטיות האמריקאית היא התחייה מחדש. סיפורו של אנאקין משתלב היטב

בתבנית זו. כמו ישו, אנאקין הוא ילד בעל כוחות-על, הגדל עם אמו בלבד. דמותם, על רקע הנוף המדברי של כוכב ילדותו, נראית כשחזור מדויק של איקונת המדונה והילד, הטבועה כה עמוק בזיכרון החזותי של תרבות המערב. לוקאס עשה את האנלוגיה לישו מפורשת: לאנאקין אין אב, אלא הוא נולד כתוצאה מעיבור פלאי של אמו בידי "הכוח". אנאקין הילד, אם כן, הוא הנצרות במצבה הראשוני והטהור. השלב השני בתהליך הוא העיוות שהקתולים עשו לנצרות המקורית: אנאקין מתפתה ליצר העוצמה, חוטא והופך לדארתי ויידר המושחת. דמותו עוטת-השחורים של ויידר מצטיירת בעיני הפרוטסטנט כנצרות כפי שנראתה בימי הביניים, מכוסה במסכת צביעות קתולית. או-אז מגיע השלב השלישי בתהליך: כשוידר מסיר את המסכה וחוזר להיות אנאקין, רואה הפרוטסטנט את קריסתו של המונופול הקתולי המסואב ואת לידתה מחדש של הנצרות בצורתה הפרוטסטנטית והאמריקאית, המקדשת שוב את הרוחניות הפנימית ולא את החומרנות החיצונית.

האנלוגיה הזו אינה מתרחשת ברובד המודע. הצופה האמריקאי בסרטי מלחמת הכוכבים אינו מרגיש שהוא נמצא בשיעור היסטוריה. אך שיעורי ההיסטוריה של ילדותו, והנרטיב ההיסטורי הפרוטסטנטי שהפנים באינספור דרכים נוספות, נמצאים בו. תוכנם של הסרטים משתלב בתוך התבניות שספג. גם אם הסרטים נדמים כחלק ממהפכת הניו-אייג' ההיפית, אנו רואים כאן כי הרקע להם קדום יותר. שורשיה של המהפכה ההיפית בעצמה, שהעלתה על נס את הרוחניות האישית ואת ההתנגדות לחומרנות, טמונים בשכבות העומק הראשוניות ביותר של ההיסטוריה האמריקאית.

המכונה מכה שנית

צופים זהירים הבחינו מהרגע הראשון שהסרט "מלחמת הכוכבים" נפתח במלים "פרק 4: תקווה חדשה". שני הסרטים הבאים מוספרו כחמש ושש. פרקים ארבע, חמש ושש? במהרה נפוצה בקרב המעריצים השמועה: לוקאס מתכנן תשעה סרטים! הטריילוגיה הנוכחית היא האמצעית מבין שלוש טרילוגיות. בילדותי, המחשבה הסעירה אותי: הסרטים שלי הם חלק ממיתולוגיה אמיתית, המשתרעת על פני דורות! לוקאס עצמו החריש. כבר אחרי הסרט הראשון הוא נסוג למשרדו, נתן את שרביט הבימוי לבמאים אחרים, והתרכז בכתיבה והפקה. בינתיים, טכנולוגיית הפעלולים המיוחדים התפתחה, האנימציה הממוחשבת השתכללה, עד שבראשית שנות התשעים, עם הסרט "פארק היורה", היה ברור שהטכנולוגיה השיגה את הדמיון. אז נשמע קולו של לוקאס שוב: הגיע הרגע להמשיך ולגולל את הסאגה. אכן, הטריילוגיה המקורית תהיה רק חלק מסדרה גדולה יותר. אך לא תשעה סרטים, אלא ששה. שלושת הסרטים שכבר נעשו הם החלק השני מתוך אפוס בן ששה פרקים, שאת חלקו הראשון הוא מתכוון להסריט כעת. לוקאס ישוב אחורה בזמן ויספר את דברי ימי הרפובליקה הגלקטית בזהרה, את סיפור עלייתה של אימפריית הרשע ואת מפלתם של אבירי הג'דיי. אך בעיקר, יספרו הסרטים החדשים את דבר נפילתו של אנאקין – שאת פניו ראינו רק לרגע בסוף פרק 6 – אל הצד האפל של הכוח והפיכתו לדארתי ויידר.

הרעיון כי שלושה פרקים חדשים יתווספו לסדרה, כהקדמה דווקא – ולא, כפי שמקובל, כהמשך – נראה מרתק. עוד לפני שיצא הפרק הראשון, התברר לכל מי שהכיר את הסדרה, שעליו לחשוב מחדש על כל הסיפור. פתאום הבנו, שהגיבור האמיתי של הסדרה איננו לוק סקיינוקר, הנער התמים והטוב שכה נקשרנו אליו, אלא דווקא האיש הרע, אביר הרשע דארתי ויידר! בשלושת הסרטים המקוריים, פרקים 4 עד 6, היה ויידר דמות משנה, מושא פחדנו ושנאתנו. אך במסגרת הסאגה כולה הוא הגיבור הראשי, שעל פני ששה סרטים מתדרדר מאדם טוב לרע, ולבסוף חוזר בתשובה. מבלי שציפינו לכך, הבנו פתאום שנידרש להכנס

לנעליו של האיש הרע, להזדהות עמו, ולעבור עמו את תהליך הנפילה והעליה מחדש. הבנו גם, שבניגוד לסדרה המקורית, שלושת הסרטים החדשים יעמדו בסימן של התדרדרות הדרגתית. אנחנו עתידים לצפות בנפילתה של הרפובליקה הישנה, בעלייתה של אימפריית הרשע, ובעיקר, בתהליך הפיכתו של אנאקין לדארט' ויידר. הפרק השלישי עתיד להיות הגרוע מכל, ולהסתיים בתמונת-המראה של סוף פרק 6: אנאקין יעטה את המסכה השחורה. אבל למרות הידיעה שהסרטים החדשים עתידים להיות אפלים יותר מקודמיהם – ואולי בגללה – כולנו המתנו להם בכיליון עיניים.

בשנת 1999 יצא לאקרנים הפרק הראשון, וכעת, שלוש שנים מאוחר יותר, הצטרף אליו פרק 2. קשה לתאר את גודל האכזבה. העלילה הפכה לסבוכה ומסורבלת והיא מתקדמת בעצלתיים. הדיאלוגים מגוחכים ומאולצים. ההומור שאפיין את הסרטים הישנים אבד, והתחלף בבדיחות סלפסטיק ילדותיות. גם השחקנים כולם קפואים, עומדים דום ומדקלמים שורות. הם לא נעים בחופשיות כמו בסרטים הקודמים, לא מאלתרים, בקושי מחייכים. מה כן מרשים בסרטים? הפעלולים, כמובן. נופים עוצרי נשימה חולפים בזה אחר זה, כל תמונה שוקקת עשרות חיזורים ממוחשבים המתרוצצים הנה והנה, אבירי הגידי מסתחררים ומזנקים במלחמות חרבי-אור מרהיבות, ובסצנות הקרב הענקיות, כמותן לא נראו על המסך, שוטפים את המסך אלפי חיילים ומאות מכוונות מלחמה.

אבל התחושה הכללית שעולה מהסרטים החדשים היא, ש"הכוח" אבד. בהחלט מדברים על "הכוח" בסרט, ואבירי הגידי מרבים להשתמש בכוחות הטלפתיה והטלקיניזיס שלהם. אבל "הכוח" עצמו – כאוירה, כרגש, כזרימה – אינו נוכח עוד. בסרטים הישנים תואר "הכוח" כדבר-מה היולי ובלתי-נתפש, השורה בכל מקום והזורם דרך הגוף כאנרגיה מופשטת. בסרטים החדשים הוא מתואר פתאום במונחים חומריים וכמותיים: מוסבר שהוא עשוי מיצורים מיקרוסקופיים שניתן לספור אותם. נראה כי המהפכה הגנטית, שבעשרים השנים האחרונות חדרה לתודעת הציבור, פלשה לעולם מלחמת הכוכבים. היכולת המיסתורית להשתמש ב"כוח", שהוצגה במקור כמשהו שניתן לפתח אותו, הפכה כעת לאיזו תכונה דטרמיניסטית, חלק מהפיזיולוגיה המולדת של האדם. גודש הפעלולים המתיש, הדיאלוגים החלולים והקור שמשדרים השחקנים, מצטרפים אל דימוי חדש זה של "הכוח", ומקנים את התחושה שלא לב פועם בקרבם של הסרטים החדשים, אלא שבב מחשב. אם מטרת הסרטים המקוריים היתה להטיף לעליונות "הכוח" הרוחני על העוצמה החומרנית, הרי שבסרטים החדשים התהפכו היוצרות: "הכוח" נבלע בשאון הפעלולים, ועוצמתו של המחשב היא המשקיפה ממרום המסך במבט מנצח.

הסתר פנים

במידה שיצירתו של אמן משקפת את חייו, ניתן לראות סרטי מלחמת הכוכבים כמשקפים את ההתפתחות הנפשית של לוקאס. אך במקרה שלנו, האמן יצר קודם את החלק השני של יצירתו, ורק אז את החלק הראשון. באיזה סדר, אם כן, עלינו לצפות בסרטים? מי שמתעניין ביצירה בלבד, יצפה בסרטים לפי מספרי הפרקים, בסדר שלוקאס מבקש ממנו – קודם החדשים, אחר-כך הישנים – וכך יחזה בסיפור בשלמותו. אך מי שמתעניין גם בביוגרפיה הפסיכולוגית של היוצר, צריך, כך נדמה לי, לצפות בסרטים לפי סדר עשייתן: קודם פרקים 4 עד 6, ורק אז פרקים 1 עד 3. מבחינה תוכנית הם יוצרים אמנם סיפור בלתי-קוהרנטי, שנראה הפוך וקטוע; אך רצף רגשי עובר ביניהם וממנו עולה סיפור חדש. אין זה עוד הסיפור שלוקאס התכוון לספר. זהו סיפור נסתר, החבוי בתוך סרטיו: סיפורו של לוקאס עצמו.

כאשר מסתכלים על הדברים כך, עולה תמונה מטרידה. בזמן שהסיפור הנגלה, זה שלוקאס רוצה לספר באמצעות הסרטים, מגולל עלילה של ירידה מהטוב אל הרוע ועלייה חזרה אל הטוב, מגולל הסיפור

הנסתר, זה שהסרטים מספרים על לוקאס, עלילה הפוכה במדויק: היא מתחילה ברוע, מטפסת אל הטוב, ואז מתדרדרת חזרה אל הרוע. אינני יודע מהם הטעמים שלוקאס מייחס להחלטתו המשונה, לספר את הסיפור בסדר ההפוך. אך העובדה היא, שבין שני הסיפורים שנולדו מהחלטתו שורר מתח עצום, סכיזופרני ממש. בסיפור הנגלה ו'המסודר', כלומר פרקים 6-1, סצינת הסיום מתארת את הסרת המסכה של דארתי ויידר ואת חשיפת הפנים הטובות של אנאקין. אך בסיפור הנסתר, המשקף את הביוגרפיה של לוקאס, סצינה זו, אותה הסריט לפני כעשרים שנה, איננה אלא נקודת האמצע. סצינת הסיום האמיתית, מסתבר, היא זו שתופיע בסוף פרק 3: הסצינה בה אנאקין יעטה את המסכה ויהפוך לדארתי ויידר. לכאורה, זוהי נקודת-האמצע. אך לגבי לוקאס, גיבורו של הספור הנסתר, חבישת המסכה תהווה את סוף הדבר, את המילה האחרונה, את אחריתו של הסיפור.

קשה להודות בכך, אך זהו סופו האמיתי של לוקאס. על פני השטח, לוקאס מספר על לוחם אציל המתפתה בידי כוחות האופל ולבסוף רואה מחדש את האור. אך למעשה, לוקאס הוא תשלילו של גיבורו: מי שהחל כאמן צעיר עם חלום על נצחון הנשמה על המחשב, הפך בעשרים השנים שחלפו לאיש-עסקים קר וקהה, שמכר את נשמתו למחשב. לוקאס של פעם הצליח להראות לדור שלם כיצד, מתחת למעטה הקר של הטכנולוגיה, חבוי עדיין עולם רוחני, שניתן לחשוף אותו ולינוק ממנו כוח ומשמעות. אבל הלוקאס הניבט מתוך הסרטים החדשים שונה. פניו אינם פני אנאקין המתגלים מתחת למסכה. יותר מכל, הוא מזכיר דווקא את דארתי ויידר בעצמו. לוקאס החדש הוא ספק אדם ספק מכונה. שרידי האנושיות והחום שעוד נותרו בו קבורים עמוק תחת מסכה רבוטית של אנימציה ממוחשבת ואפקטים ויזואליים. כמו ויידר, הוא צועד במקצוענות צבאית מסצינה לסצינה, משמיע נשיפות מתכתיות, ומפקד על צבא אימפריאלי של גרפיקאי מחשב ומנהלי חשבונות. הוא מתיימר לספר סיפור אופטימי על כפרת חטאים וחזרה בתשובה. אך העובדה שבחר לספר אותו בסדר הפוך מסגירה את הסיפור האמיתי, הפסימי: לוקאס הוא אביר ג'דיי שפותה בידי הצד האפל של "הכוח". כשנראה את אנאקין עוטה את המסכה, נבין שאלו הם פניו החדשים של לוקאס.

אלו הם גם פניה החדשים של אמריקה. אמריקה כולה פותתה בידי הצד האפל של "הכוח". "הכוח" הוא האינדיוידואליזם הרומנטי שהניע אותה בצעירותה, האמונה ביכולתו הרוחנית של הפרט; צדו האפל של הכוח הוא תאוות העוצמה והעונג האנוכית, המובילה דווקא לניכור עצמי. בארבע-מאות השנים שחלפו מאז נחתו המתיישבים הראשונים בחופי העולם החדש, התדרדר חלומם לכדי אידיאל נבוב של מימוש עצמי חומרני, והוליד את הקפיטליזם המודרני ואת תרבות הצריכה ההמונית. גם המרד הקצר של ההיפים הסתיים בהתברגנות ובהצטרפות למסדר צרכני הקניונים.

הגרוע מכל הוא כנראה העובדה שלוקאס מצליח למשוך את כולנו לתוך האורגיה הטכנולוגית שלו. ככל שהצפייה בסרטים החדשים מתארכת, עינינו מתקוות ולבנו מתערל. המומי פעלולים, אנו שוכחים במהרה את המסר הרוחני ומתמכרים לעונג המשכר של מרדפי החלליות. יתרה מכך: הפעלולים משתכללים מסרט לסרט, ובמקביל, הסיפור רק הולך ונעשה אפל יותר. כתוצאה, אנו מוצאים עצמנו מתמסרים למחול השדים המתלליין בהדרגה אל עבר הרוע. הרוע תמיד אסתטי יותר מהטוב, מהסיבה הפשוטה שהאיש הרע, שאינו נותן דין וחשבון לאף אחד, חי חיי עוצמה בלתי-מרוסנת. לעד הוא יותיר רושם עז יותר מהאיש הטוב, המתחשב בצדדים רבים מדי מכדי להיות עוצמתי. לוקאס מודע לזה היטב, וכך מצליח לבנות עלייה הדרגתית של מתח, שתסתיים, מן הסתם, בקרשנדו של פעלולים ורוע. הראיה לכך שהוא הצליח לסחוף אותנו לכיוון זה, היא שכולנו מצפים לפרק 3 בעצבים מרוטים, ובמיוחד לסוף, לרגע בו אנאקין יכנע סופית לרוע והמסכה המוכרת תופיע על המסך הענק ותונח על כתפיו. מבלי ששמנו לב לכך, אנחנו משתוקקים בעצמנו להפוך לדארתי ויידר.

סוף חדש

בעוד מספר שנים תצא גרסאת ה-DVD של הסדרה המלאה. היא תקרא בוודאי "מלחמת הכוכבים, פרקים 1-6: המהדורה האולטימטיבית". או משהו בסגנון. זו תהיה הגרסא בה יצפו ילדי הדור הבא. הסיפור שיראו יהיה סיפור נפילתו ותקומתו של אנאקין, מין שילוב מודרני בין פאוסט וישו. יהיה זה סיפור של חטא ותשובה, של מוות ולידה מחדש. הוא יבטא את הערך הנוצרי היסודי ביותר: אפשרות המחילה הפתוחה תמיד. זהו גם הערך הטבוע בבסיס הליברליזם האמריקאי, המבטיח שויון הזדמנויות ואפשרות הצלחה לכולם. יהיה זה הסיפור שלוקאס, האמריקאי הנוצרי, באמת ובתמים מעוניין לספר.

אך לא יהיה זה סיפורו האמיתי. את הסיפור האמיתי של לוקאס יכולים לדעת רק ילדי הדור הזה, הצופים בסרטים לפי הסדר בו הם נעשים: קודם 4, 5 ו-6, ואז 1, 2 ו-3. זו לא הגרסא הרשמית, אך זו הגרסא המשקפת נאמנה את התבגרותו של לוקאס, את התפתחותו של דור שלם, את סיפורה של אמריקה כולה. זהו הסיפור שאמריקה מדחיקה אך לא מצליחה להסתיר. אין זה סיפור של מוות ולידה מחדש, אלא ההיפך: של לידה מחדש ואז גסיסה הדרגתית. של החלום הפרוטסטנטי המתלקח כעוף-חול מתוך האפר המת של אירופה, והמתדרדר לכדי סיוט קפיטליסטי של צרכנות חלולה וקרה. המהדורה האולטימטיבית תטיח את הסיפור הזה, תתפור את הסוף לאמצע, ותספר את המיתוס האופטימי, הקלאסי, הנוצרי. אך אנו נדע את האמת: שהכסף ניצח את הקסם, המכונה את הנשמה, דארתי ויידר את אנאקין.

סוף חדש לסדרת מלחמת הכוכבים נצטרך לכתוב אנו, הרחק מאימפריית הכסף של הוליווד. לא על מסך קולנוע נכתוב אותו, ולא בתוך ספר, אלא על דפי חיינו. הביטו: חרב-האור הנשמטת מידו של לוקאס נופלת הישר לרגלינו. הרימו אותה, הדליקו אותה, שייטו עמה מעט באויר. ההמהום הנעים והמוכר לוחש הבטחה: אתה אביר ג'דיי, במסע חיפוש, במשימה. מהי משימתך? זאת עליך לברר. הביטו סביב. הטכנולוגיה היא מסכה, העולם הוא מסך. מבין החרכים מציץ אור אחר. סרטי הילדות דיברו אמת. המיתוס הקוסמי קורה, ואתם בתוכו. יהא עמכם הכוח.